

## DE HOGE MOTTE TE MERKEM

Het dorp Merkem (gem. Houthulst) is voor het mottenonderzoek geen onbekende naam. De 12de-eeuwse beschrijving door Walter van Terwaan van het *castrum* van de heer van Merkem vormt één van die zeldzame eigentijdse getuigenissen betreffende de castrale mottes.

Merkem heeft echter nog een tweede motte binnen zijn grondgebied liggen. In het oosten van de gemeente, in de nabijheid van het bos van Houthulst, ligt het site van de *Hoge Mote*, dat omwille van de watervoorziening in de mottegracht in een depressie midden de gleyige zandleemgronden werd ingeplant (fig. 72). De gegevens van pedologische aard werden ons verschaft door Dr. A. Verhoeve (R.U. Gent). De ronde motteheuvel, die een drietal meter boven het terrein uitsteekt, heeft een diameter van 35 m en is omringd door een nog natte en ongeveer 18 m brede gracht; in het weiland ten westen tekent zich nog duidelijk de gracht af, die een ruim trapeziumvormig voorhof van 80 bij 80 m omsloot.

De motte had sterk te lijden door de oorlogshandelingen in W.O. I en naderhand door een tijdens W.O. II uitgevoerde opgraving, waarvan de resultaten onbekend bleven. De samenwerking tussen de N.D.O. en de gemeente Houthulst, die instond voor de administratieve begeleiding van een B.T.K.-ploeg, maakte een

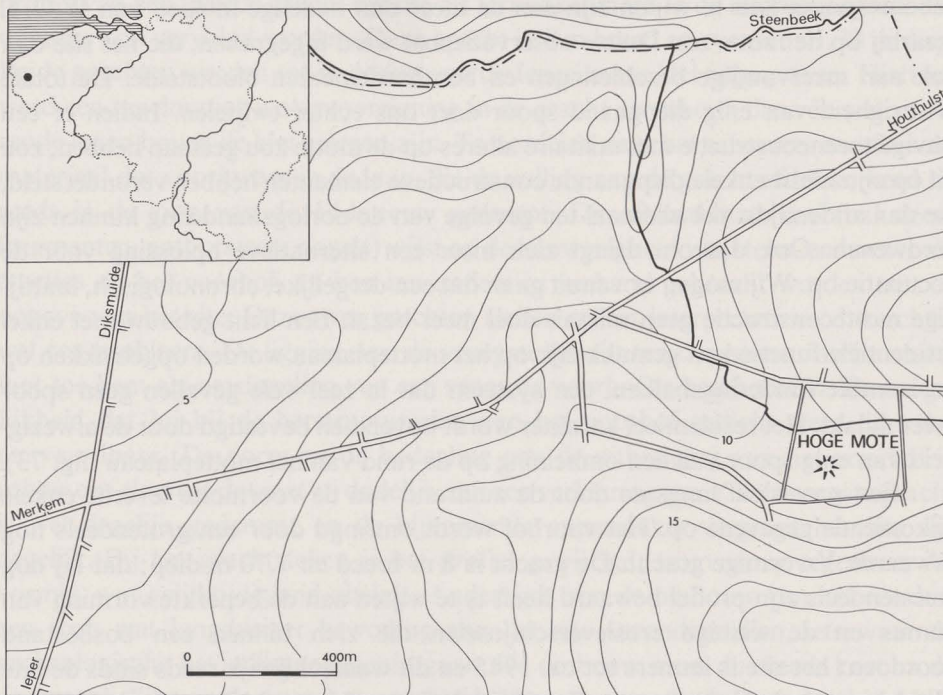


Fig. 72. Situatiekaart.



nieuw onderzoek van de *Hoge mote* mogelijk. Onze oprechte dank gaat dan ook uit naar burgemeester R. Roelens en zijn schepenen, in het bijzonder schepenen J. Six. Een even oprechte dank betonen wij de pachter van het site, de heer G. Maes. De opgravingen liepen van begin mei tot oktober. In de motte werden een aantal doorsneden uitgegraven; het motteplateau werd integraal onderzocht; op het voorhof diende de opgraving beperkt te blijven tot één, weliswaar volledige doorsnede. De dagelijkse leiding van de werken berustte bij J. Termote.

De opbouwtechniek van de heuvel bleek duidelijk uit de verschillende doorsneden: met humeus oppervlaktmateriaal werd een kernheuvel opgeworpen, waarover dan met zandige en kleiige lagen de motte in één tijd tot de gewenste hoogte werd opgehoogd. Zonder enige twijfel komt dit opwerpingsmateriaal uit de gracht.

Op het plateau werden noch constructiesporen, noch bouwmaterialen aangetroffen. Het loopvlak van dit plateau was nog slechts over enkele vierkante meters bewaard; het valt er praktisch samen met de teelaarde en het maaiveld. In dit loopvlak werden een aantal aardewerkscherven gevonden, die uit de periode tweede helft 13de eeuw tot eerste helft 14de eeuw dateren. Er werden noch oudere, noch jongere dateringselementen weergevonden. Dit laat ons toe zowel begin- als einddatum van de occupatie in deze periode te plaatsen. Wat eventuele constructies betreft dringen twee mogelijkheden zich op. De afwezigheid van gebouwsporen kan te wijten zijn aan de meer dan nadelige invloed van W.O. I, waarbij op de motte een Duitse observatiepost werd ingegraven, die het site dan ook aan meervoudige beschietingen en bombardementen blootstelde. De totale afwezigheid van enig diepgaand spoor doet ons echter twijfelen. Indien er een stevige torenconstructie met militaire allures op de motte zou bestaan hebben, zou dit op zijn minst enkele diepgaande constructieve elementen hebben verondersteld, die dan anderzijds niet allemaal ten gevolge van de oorlogshandeling kunnen zijn verdwenen. Ook daarom dringt zich meer een alternatieve oplossing voor de occupatie op. Wij mogen er vanuit gaan dat een dergelijke, chronologisch, laattijdige motteconstructie geen militair doel meer bezat. Een licht gebouw met enkel residentiële functie kon gemakkelijk op het motteplateau worden opgetrokken op horizontale funderingsbalken, een systeem dat in zeer vele gevallen geen spoor meer nalaat. Het residentieel karakter wordt bovendien bevestigd door de afwezigheid van enig spoor van een omheining op de rand van het motteplateau (fig. 73).

Een proefsleuf langs en door de zuidrand van de voormotte leverde enkele bijkomende gegevens op. Het voorhof wordt omringd door een grotendeels nog bewaarde V-vormige gracht. De gracht is 8 m breed en 1,70 m diep; dat hij nog meestendeels zijn profiel bewaard heeft is te wijten aan de beperkte vorming van humus en de weinige erosieverschijnselen die zich binnen een bosbestand voordoen; het site is immers tot ca. 1945 en dit waarschijnlijk reeds sinds de late Middeleeuwen bebost geweest. Een klein deel van de voorhofgracht werd tijdens W.O. I door de Duitsers opgevuld. De doorsnede leverde tevens het trogvormig





Fig. 73. De *Hoge Motte* in herstelde vorm, gezien vanuit het westen.

profiel van een tweede gracht op, die als terreinkenmerk in de microtopografische opname kon vervolgd worden. Deze gracht is 6 m breed en eveneens 1,70 m diep. Beide grachten werden tot in de top van de Ieperiaanse klei uitgegraven. Hiermee werd een regelmatige watervoorziening in de gracht verzekerd, daar de watervoevende lagen boven de klei gelegen zijn. Te oordelen naar het scherven- en afbraakmateriaal dat voorkwam in de laag, die de vulling van de gracht afdekte, werd hij reeds in de loop van de 14de eeuw gedempt. Dit afbraakmateriaal (baksteenfragmenten, natuursteen, nagels) wijst op de aanwezigheid van steen- en houtconstructies op het voorhof, en kan ten andere in verband gebracht worden met de opgave van het site. Deze twee grachten stellen op het interpretatieve vlak echter wel een probleem. De ligging van de vroegste gracht ten overstaan van de motte laat toe hem als omsingeling van een vroegste voorhof te beschouwen. De mogelijkheid dat hij bij de herstructurering van het voorhof gedicht werd lijkt dus aanvaardbaar. De vorm en de bedoeling van de uitbreiding van het voorhof is echter een element dat niet zo dadelijk aan een verklaring toe is. De vroegste gracht is wel degelijk gedempt; en de bijkomende oppervlakte vergroot het site wel degelijk. Bij het grachtsteken is het profiel gewijzigd, trogvormig tegenover V-vormig, wat gelijktijdigheid uitsluit. Anderzijds zou de ombouw van het voorhof een toch wat langduriger bewoning van het site veronderstellen, iets waar de archeologische bevindingen tegenin gaan. De ombouw moet dus reeds kort na de oorspronkelijke aanleg van het voorhof hebben plaats gehad. De reden hiertoe is niet duidelijk (fig. 74).



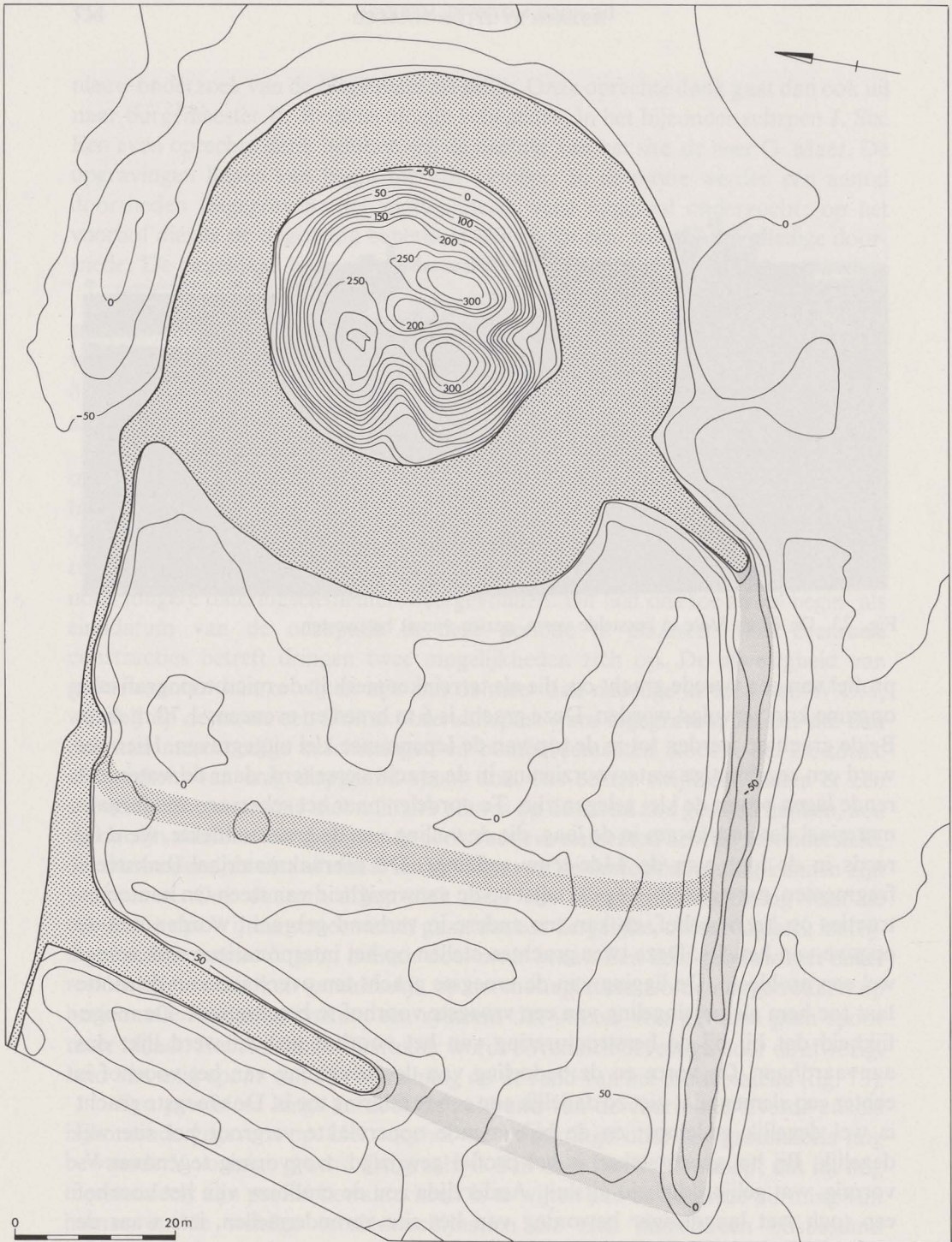


Fig. 74. Microtopografische kaart met aanduiding van bestaande en verdwenen grachten.

Deze late motteconstructie kan geen militair karakter hebben gehad. De traditie om motten te bouwen blijft hier echter nog in de tweede helft van de 13de eeuw doorleven. Ook de motte van Loker, op een 25-tal km van Merkem gelegen, houdt een laat-middeleeuwse datering aan. Zoals de motte te Loker moet dan ook het site van de *Hoge Mote* een symbolische betekenis worden toegewezen, eerder dan een militaire. Waarom en door wie deze motte werd aangelegd zal alleen langs historische weg kunnen worden uitgemaakt. Spijtig genoeg beschikken we tot nogtoe over geen geschreven bronnen, die meer licht op deze probleemstelling werpen.

J. DE MEULEMEESTER, J. TERMOTE